

Witness support in the criminal system of Iran and Kuwait; Looking at the statute law of Islamic countries

Mohammad Javanbakh¹
Mohaddeseh Sadeghian Lamraski²

PhD Student, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Gorgan Branch, Gorgan, Iran

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Gorgan Branch, Gorgan, Iran

Abstract

Witness support in the criminal laws is one of the important issues related to criminal policy. Considering the fact that some crimes are serious and have unfortunate effects on society and individuals, and discovering the truth in order to achieve justice requires the cooperation of people such as witness and informant, and that some crimes have cross-border aspects and in order not to be discovered and convicted, their perpetrators spend huge costs to erase the proofs, so witness and informant are important as one of the proofs of criminal lawsuits, which are sometimes attacked by the perpetrators and the related parties of these cases and it requires the adoption of an appropriate and necessary legislative policy. This research is practical and with the descriptive-analytical method and the tool of library information collection, it has studied the approach of the criminal law of Kuwait and Iran in the protection of the witness. In this article, while examining the dimensions of the Kuwaiti legislator's approach, some criminal laws of Islamic countries were also studied, and we came to the conclusion that the legislative approach of the Kuwaiti and Iranian criminal legislators to the criminal phenomenon of witness intimidation and threat is protection-oriented, and substantive and procedural laws enacted means supporting the witness and his relatives and dependents in all stages of the proceedings, including before, during and after the criminal proceedings, which have been enacted and implemented in the form of substantive and procedural laws and regulations.

Key words: witness, criminal justice, substantive support, procedural support, Islamic countries

Received: 02/02/2024

Accepted: 13/03/2024

How To Cite: Mohammad Javanbakht, Mohaddeseh Sadeghian Lamraski, (2024), Witness support in the criminal system of Iran and Kuwait; Looking at the statute law of Islamic countries, *Criminal law doctrines of Islamic countries*, 1 (1), 47-63.

doi.org/10.22091/DCLIC.2024.10575.1008

Published by: University of Qom   © **The Author(s)**

Article type: Research

حمایت از شاهد در نظام کیفری ایران و کویت؛ با نگاهی به حقوق موضوعه کشورهای اسلامی

محمد جوان‌بخت (نویسنده مسئول) ۱

محدثه صادقیان لمراسکی ۲

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرگان، گرگان، ایران Javanbakht.lawyer@yahoo.com

استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرگان، گرگان، ایران Mohaddeseh.sadeghian@gmail.com

چکیده

حمایت از شاهد در قوانین کیفری یکی از موضوعات مهمی است که به سیاست جنایی مربوط می‌شود. با توجه به اینکه برخی از جرائم سنگین بوده و آثار ناگواری بر اجتماع و اشخاص به دنبال دارند و کشف حقیقت جهت نیل به عدالت، مستلزم همکاری افرادی از قبیل شاهد و مطلع می‌باشند و اینکه برخی از جرائم واجد جنبه فرامرزی بوده و مرتکبان آنها در راستای عدم کشف و محکومیت، هزینه‌های هنگفتی را صرف می‌نمایند تا ادله اثباتی محو شوند. لذا، شاهد و مطلع به‌عنوان یکی از ادله اثباتی دعوی کیفری حائز اهمیت بوده که گاه مورد تعرض مرتکبین و مرتبطین این پرونده‌ها قرار می‌گیرند که نیازمند اتخاذ سیاست تقنینی درخور و بایسته است. این پژوهش کاربردی است و با شیوه توصیفی-تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای به مطالعه تطبیقی رویکرد حقوق کیفری کویت و ایران در حمایت از شاهد پرداخته است. در این نوشتار ضمن بررسی ابعاد رویکرد مقنن کویتی، برخی از قوانین کیفری کشورهای اسلامی نیز مطالعه شد که بدین نتیجه دست یافتیم که رویکرد تقنینی قانون‌گذار کیفری کویت و ایران در قبال پدیده مجرمانه ارباب و تهدید شاهد، حمایت‌محور بوده و قوانین ماهوی و شکلی وضع شده حاکی از حمایت از شاهد و بستگان و وابستگان وی در کلیه مراحل دادرسی از جمله پیش و حین و پس از دادرسی کیفری است که در قالب قوانین و مقررات ماهوی و شکلی به مرحله قانون‌گذاری و اجرا درآمده‌اند.

کلید واژه‌ها: شاهد، عدالت کیفری، حمایت ماهوی، حمایت شکلی، کشورهای اسلامی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۳

استاد: محمد جوان‌بخت، محدثه صادقیان لمراسکی، (۱۴۰۳). حمایت از شاهد در نظام کیفری ایران و کویت؛ با نگاهی به حقوق موضوعه کشورهای اسلامی، *آموزه‌های حقوق*

کیفری کشورهای اسلامی، ۱(۱)، ۶۳-۴۷.

doi.org/10.22091/DCLIC.2024.10575.1008

ناشر: دانشگاه قم © نویسندگان نوع مقاله: پژوهشی

مقدمه

موضوع حمایت کیفری از شاهد در همه سطوح مورد توجه زیادی قرار گرفته است، از جمله قوانین ملی که تدابیری را به‌عنوان سیاست جنایی برای تضمین حمایت از شاهد در برابر تعرضات و تهدیدها اتخاذ نموده است. تهدیدهایی که ممکن است در معرض آنها قرار گیرند، اهمیت حفاظت از شاهد به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثری که به‌وسیله آن حمایت از طرفین پرونده‌های جنایی مربوط به باندهای جنایتکار سازمان‌یافته یا گروه‌های تروریستی مسلح و سایر اطلاعات مفید برای عدالت کیفری را تضمین می‌کند، در دستگیری آنها مشهود است.

شکی نیست که شهادت یکی از مهم‌ترین ادله اثبات دعوا است؛ زیرا در هر آیین دادرسی کیفری با هدف احراز حقایق و رسیدن به محکومیت یا براءة متهم، رکن اساسی به شمار می‌رود. شهادت در اثبات به معنای آگاهی یک شخص خاص در مورد یک واقعیت خاص، دانش او از آنچه به‌درستی با یکی از حواس خود دریافت کرده است، بیشتر بر روی حقایق مادی متمرکز است و اغلب در روند پرونده مؤثر است، گرچه ارزش شهادت منوط به تشخیص مرجع قضایی است که به‌نوبه خود اثربخشی و جدیت شهادت در ادله کیفری را مدنظر قرار می‌دهد. حمایت از شاهد محیط امنی را برای او فراهم می‌کند تا در آزادی کامل بدون اینکه در معرض فشار یا تهدیدی قرار گیرد با ارائه اظهارات دستگاه عدلیه را برای نیل به مقصود واقعی که همان واقعیت است، مساعدت و کمک نماید؛ بنابراین قوانین بسیاری برای حمایت از شاهد بر اساس تمایل آنها به مبارزه با جرم و دستیابی به شناخت عاملان این جنایات تدابیری وضع کرده‌اند.

تحقیق حاضر پیرامون حمایت از شاهد در پرتو قوانین کیفری به بررسی متون قانونی دربردارنده حمایت از شاهد در پرونده جنایی در دادگاه کیفری می‌پردازد. این حمایت شامل دو جنبه است: حمایت ماهوی و حمایت شکلی. با توجه به اهمیت شهادت، اکثر نظام‌های حقوقی به دنبال تدوین متون و برنامه‌های قانونی برای تضمین حمایت از شاهد و کارگزاران در حوزه عدالت کیفری برای تحقق عدالت در بین اعضای جامعه با هدف اخذ شهادت عینی و صحیح هستند.

در حقوق کیفری ایران، ماده ۲ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ بر رعایت و تضمین حقوق شاهد به‌عنوان یکی از اشخاص درگیر در فرآیند دادرسی کیفری تأکید گردیده است و در ادامه و ضمن مواد بعدی سایر حمایت‌های خود را مورد اشاره قرار داده است که می‌تواند، نویدبخش تقویت رویکرد حمایتی از شاهد به شمار رود. تحقیق و تحلیل این قوانین با توجه به تعمیق در قوانین ملی و تطبیقی مرتبط با حمایت از شاهد، به یک ضرورت مهم و یک نیاز اساسی برای بررسی سیاست جنایی در کشور کویت با هدف بررسی و ارزیابی آن تبدیل شده است.

مهم‌ترین دغدغه‌ای که در قوانین موضوعه هر دو کشور مشهود است، تشویق شاهد به همکاری برای کشف و اثبات هر چه حداکثری جرائم و ایراد حداقلی آسیب (جسمی و روانی و مالی) به آنها در نتیجه ادای شهادت است. در واقع با عملیاتی شدن مفاد و محتوای این مقررات امید می‌رود که در نظام قضایی هر دو کشور، شاهد بیشتری و با آرامش خاطر قابل توجهی در فرآیند دادرسی مشارکت نمایند تا زمینه تسهیل نیل به مقصود واقعی عدالت کیفری هموار گردد.

مهم‌ترین پرسشی که این نوشتار با آن روبه‌رو است این است که مهم‌ترین تدابیر، برنامه‌ها و اقدامات قابل تصور برای حمایت از شاهد در دو نظام کیفری ایران و کویت کدام است؟ هر یک از دو نظام کیفری با توجه به تحولات قانونی پیش روی خود چگونه توانسته‌اند، از این ظرفیت‌ها استفاده نمایند؟ بنابراین، اهمیت تحقیق از طریق نکات زیر مشهود است:

- اهمیت حمایت قانونی شکلی از شاهد، زیرا تضمین می‌کند که شاهد وظیفه خود را در شهادت و اثبات جرم علیه متهم در آماده‌سازی برای بازخواست انجام می‌دهد، بدون اینکه این شاهد یا بستگان و وابستگان او ترس داشته باشند که در معرض آسیب یا خشونت مرتکبین قرار گیرند. همان‌طور که مشخص است، اهمیت موضوع حمایت از شاهد در ارتباط با حقوق طبیعی و شخصی انسان از جمله حق آزادی و حق امنیت شخصی است که باید رعایت شود.

- اهمیت تضمین حمایت شکلی برای شاهد، زیرا بر روشن شدن نقش قانون‌گذار کویت در تضمین حمایت دادرسی برای این افراد تمرکز دارد که در قانون حمایت از شاهد برای تحقق عدالت کیفری تصریح شده است. موضوع تحقیق در یک مقدمه، دو فصل و یک نتیجه‌گیری مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در فصل اول، به حمایت ماهوی از شاهد و فصل دوم، حمایت شکلی از شاهد می‌پردازیم.

۱. ادبیات تحقیق

۱-۱. مفهوم شاهد در حقوق ایران و فقه اسلامی

شاهد کسی است که ادای شهادت می‌کند و شهادت گویای واقعی است که فرد آن را با چشمان دیده یا با گوش شنیده و یا با هر دو در آن واحد درک نموده و اینک بیان می‌دارد. شهادت به معنای علم و بیان است و به واسطه آن شخص آنچه را با قوای بینایی یا شنوایی درک نموده نزد حاکم گواهی می‌دهد. این معنا را خداوند متعال نیز چنین بیان می‌دارند: «...شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ...» (سوره توبه: ۱۷).

در دیدگاه فقهای اسلامی، شهادت چنین آمده است: شهادت آن است که شخص با اقرار بر واقعه یا وقایع متعلق به دعوایی مطالبی را بازگو می‌کند که خودش مباشرتاً با یکی از حواسش آن را درک نموده، به نحو شفاهی نزد مقام قضایی بعد از ادای سوگند و البته به شرط درک سوگند بیان می‌دارد. در جای دیگر آمده است، در فقه اسلامی در هنگام شهادت باید دو شاهد بصری حضور داشته و واقعه را خود مشاهده نموده باشند. پس شهادت شنیده‌ها پذیرفته نیست و آنها باید با چشمان خود آن را درک نموده باشند. همان‌طور که آنان باید در شهادت جزم داشته باشند (السند، ۱۹۹۸: ۱۱۸).

در علم حقوق، شاهد شخصی است که از روی اختیار یا اکراه اقدام به ارائه شهادت شفاهی یا کتبی می‌کند. او آنچه را که نسبت به آن علم دارد یا ادعای عالم بودن نسبت به واقعه را دارد، پیش یا پس از اذن رسمی ارائه می‌نماید.^۱ او شخصی است که مدعی است یا به اعتقاد شخص یا مرجع قهری علم مربوط به یک واقعه یا سایر موارد مرتبط را دارد. شاهد در زمینه اثبات

۱. حکم محکمه التمییز، مواد الجنائیه، رقم: ۲۰۱۵/۵۱۰.

حقوقی (کیفری - مدنی) و حتی در امور مدنی که غالباً به قراردادهای منعقد شده بین طرفین و اثبات کتبی بستگی دارد، از نقش حائز اهمیتی برخوردار است. ممکن است، حقایقی وجود داشته باشد که با شهادت شهود قابل اثبات باشد. اثبات امور کیفری، بستگی زیادی به این نوع ادله دارد که غالباً حکم محکومیت یا برائت بر آن استوار است (هرجه، ۲۰۲۳: ۲۴).

مطابق ماده ۱۷۴ قانون مجازات اسلامی شهادت عبارت از اخبار شخصی غیر از طرفین دعوی به وقوع یا عدم وقوع جرم توسط متهم یا هر امر دیگری نزد مقام قضائی است. لذا شاهد کسی است که مبادرت به ادای شهادت در صورت برخورداری از شرایط مقرر در ماده ۱۷۷ ق.م.ا می نماید.

۱-۲. مفهوم حمایت

منظور از حمایت ماهوی از شاهد، وضع آن دسته از قوانین ماهوی است که با تعریف رفتارهایی اعم از فعل یا ترک فعل و تعیین کیفر، برای شاهد و بستگان وی در صورت لزوم ایجاد مصونیت جانی و مالی نماید. همچنین، نحوه و شیوه ارائه حمایت را مشخص نماید. در قوانین کیفری کویت و سایر کشورها از جمله ایران حمایت از شاهد موضوعیت یافته و مورد اشاره قانونگذار قرار گرفته است.

حمایت عبارت است از الزام قانون برای جرم‌انگاری و در اینجا توسل به هر نوع اجبار فیزیکی، تهدید، ارباب، یا قول، پیشنهاد یا اعطای مزیت غیر مستحق برای تحریک شخص به ادای شهادت دروغ یا مداخله در شهادت یا ارائه مدرک غیر مرتبط به ارتکاب اعمال مجرمانه طبق قوانین موضوعه است (عطیه، ۲۰۲۱: ۱۴). مرسوم‌ترین نوع حمایت از شاهد، حمایت جسمانی است. چندان‌که ماده ۱ آیین‌نامه اجرائی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ در بند ب خطر جانی را هرگونه خطر وارد شدن صدمه به تمامیت جسمانی قلمداد کرده است. در زیر برخی از قوانین کیفری کشورهای اسلامی غیر از قوانین کیفری کویت که موضوع حمایت ماهوی از شاهد را به رسمیت می‌شناسند آورده شده است.

۱-۳. شهادت در حقوق کویت

علیرغم اهمیت شهادت و نقش بسیار آن در اثبات رسالت و اعاده حقیقت به صاحبان آن، موارد زیادی وجود دارد و یا ممکن است، فردی وسوسه شود که شهادت دهد و حقیقت را نگوید. به دلایلی، قانون دامنه این شهادت را محدود نموده است که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت.

شهادت در امور کیفری^۱ اِماره‌ای است بر حسن عملکرد نهاد قضایی است که همان نیل به مقصود قانونگذار کویتی است. اگر ارزش معامله بیش از پنج هزار دینار باشد یا ارزش آن معین نشده باشد، دستور تحقیق در مورد حقایقی که با معرفی شاهد قابل بررسی و اثبات است و تأیید آن برای رسیدگی در امور غیرتجاری قابل قبول و مفید به نظر می‌رسد، جایز است و شهادت شاهد در اثبات وجود یا انقضای آن جایز نیست، مگر اینکه توافقی وجود داشته باشد یا شهادت شاهد در حقوق کویت نوعی ضمانت منافع طرف دعوا تلقی شود (هرجه، ۲۰۲۳: ۳۷).

۱. قانون شماره ۳۹ سال ۱۹۸۰، شهادت شهود، مواد ۳۹-۵۱، ماده ۳۹.

قانون‌گذار کویتی در قانون شماره ۲ سال ۲۰۱۶ و آیین‌نامه اجرایی آن تصریح کرده است که «نزاهه» حمایت از افشاگران و شهود را مطابق آنچه در بند ۴ ماده ۵ قانون بیان شده تضمین می‌کند؛ لیکن در راستای حمایت از آنها در قانون مجازات یا قانون آیین دادرسی کیفری^۱ مقرراتی پیش‌بینی نکرده است. شرایط، سازوکارها و جنبه‌های این حمایت در آیین‌نامه اجرایی به تفصیل بیان شده است و بر اساس قوانین کویت، گواهی تضمین‌کننده منافع اصحاب دعوا و عملکرد صحیح دادگستری است، هدفی که قانون‌گذار کویتی هنگام وضع آیین دادرسی مدنی و تجاری به دنبال آن بوده است.^۲

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین اشکال این انتخاب، وضعی است که از طریق وضع مقررات اثباتی ظاهر می‌شود. این قانون به منظور نیل به بیشترین تعادل بین ایده دفاع برای اصحاب دعوا از یک سو و اطمینان از کارایی اثبات از سوی دیگر تصویب شد.^۳ از این رو، یکی از مهم‌ترین ادله اثبات، شهادت شاهد است که از طریق احکام تنظیم شده، رویکرد قانون‌گذار کویتی مشهود است.

قانون‌گذار کویتی از این وسیله اثباتی تعریف دقیقی ارائه نکرده، لذا فقه اسلامی آن را تعریف نموده است؛ بنابراین به استناد متون فقهی اسلامی شهادت عبارت است از اینکه شخص خارج از دعوا در رابطه با موضوع متنازع‌فیه طی مراحل قضایی به آنچه دیده، شنیده یا از حقایق مربوط به نزاع مطلع شده است شهادت می‌دهد. وسیله‌ای است که به طرف دعوا کمک می‌کند تا حق خود را ثابت کند، زیرا روشی پشتیبان و حامی است که در صورت در دسترس نبودن سایر ادله اثبات، طرفین به آن متوسل می‌شوند، گرچه شهادت یک وسیله اثبات ناقص تلقی می‌شود؛ بنابراین نقش قانون‌گذار در این زمینه تنها به ایجاد نظام حقوقی شهادت محدود شد و شاید مهم‌ترین مقررات مربوط به شهادت شهود مواد ۳۹ تا ۵۱ قانون شماره ۳۹ مصوب ۱۹۸۰ در امور مدنی و تجاری باشد و در مورد شهادت کذب مقررات کلی مندرج در مواد ۱۳۶ تا ۱۳۹ قانون شماره ۱۶ مصوب ۱۹۶۰ قانون مجازات کویت است.

نزاهه، سازمان عمومی مبارزه با فساد کویت، تأکید کرده است که تمام گزارش‌هایی که به آن ارائه می‌شود یا حوادثی که نظارت می‌کند و مشکوک به جرم فساد است از محرمانگی کامل این مرجع و اعضای آن، مطابق با آنچه در قانون تأسیس این نهاد در مواد ۱۵، ۲۰ و ۲۹ برخوردار بوده و تخلف از آن مشمول مواد ۴۵ و ۵۱ همین قانون است (المری، ۲۰۲۲: ۵۹). لذا، محرمانه بودن گزارش‌ها و حمایت از افشاگران و شاهدان در جرائم فساد اداری با توجه به آنچه در قانون شماره ۲ سال ۲۰۱۶ و آیین‌نامه اجرایی آن آمده، مدنظر قانون‌گذار است.

۱. قانون شماره ۲ سال ۲۰۱۶ و آیین‌نامه اجرایی: نزاهه حمایت از افشاگران و شهود را بر اساس متن بند ۴ ماده ۸ قانون تشکیل آن و شرایط، سازوکارها و جوانب این حمایت مشروح در آیین‌نامه اجرایی تضمین می‌کند.

۲. قانون شماره ۳۸ سال ۱۹۸۰: با صدور قانون آیین دادرسی مدنی و بازرگانی کویت، اصلاحات متعددی را شامل شد که آخرین آن اصلاحیه‌ای بود که در سال ۲۰۰۷ انجام شد. به مواد ۱۳۶ تا ۱۳۹ آن مراجعه کنید.

۳. قانون شماره ۳۹ سال ۱۹۸۰: با صدور قانون اثبات کویت در امور مدنی و تجاری، به متن ۴۳:۴۴ مراجعه کنید. با توجه به اینکه تدابیری برای حمایت از شهود به دلیل افشای اسرار در موارد غیر ضروری در مرجع قضایی در چارچوب قوانین موضوعه ارائه نموده است.

نزاهه حمایت از افشاگران و شاهد را با رعایت مفاد بند ۴ ماده ۵ قانون تأسیس خود و آنچه در شرایط و سازوکار و جوانب آن در آیین نامه اجرایی به تفصیل آمده است، از لحظه تماس با مرجع تا پایان مراحل آن کاملاً محرمانه دانسته و تضمین می‌کند. ارائه‌کننده و شاهدان و کارشناسان آن باید از محرمانه بودن برخوردار شوند. در طول سال‌های گذشته، این نهاد تعداد زیادی از ارتباطات را مدیریت کرده؛ به نحوی که محرمانه بودن اطلاع‌رسانان نقض نشد، زیرا مقامات از هرگونه تأویل یا تفسیر در مورد این پرونده‌ها جلوگیری کردند.

۱-۴. حمایت از شاهد در قوانین کیفری ایران

قانون‌گذار ایران در سال ۱۳۹۲ با تصویب قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری به شهادت به‌عنوان یکی از ادله اثبات دعوا اشاره داشته و به لحاظ حائز اهمیت بودن این دلیل اثباتی برای شاهد تدابیر حمایتی را در ماده ۲۱۴ ق.آیین دادرسی کیفری و آیین نامه اجرایی مصوب ۱۳۹۴ لحاظ نموده است.

ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: هرگاه بیم خطر جانی یا حیثیتی و یا ضرر مالی برای شاهد یا مطلع و یا خانواده آنان وجود داشته باشد؛ اما استماع اظهارات آنان ضروری باشد، بازپرس به‌منظور حمایت از شاهد یا مطلع و با ذکر علت در پرونده، تدابیر زیر را اتخاذ می‌کند:

الف. عدم مواجهه حضوری بین شاهد یا مطلع با شاکی یا متهم؛

ب. عدم افشای اطلاعات مربوط به هویت، مشخصات خانوادگی، محل سکونت یا فعالیت شاهد یا مطلع؛

پ. استماع اظهارات شاهد یا مطلع در خارج از دادسرا با وسایل ارتباط از راه دور.

همچنین در اجرای تبصره ۱ ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحیه آن و بنا به پیشنهاد وزیر دادگستری، «آیین نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعان» در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۶ تصویب و ابلاغ شد که تدابیر حمایتی متنوعی را مقرر داشته است.

۲. حمایت از شاهد در قوانین کیفری کشورهای اسلامی

درواقع، بسیاری از مشکلات شاهد ناشی از عدم درک یا عدم اطلاعات است، او اغلب از وجود برنامه‌های حفاظتی که تضمین‌کننده جلوگیری از هر نوع تعرض یا تهدیدی است که ممکن است در معرض آن قرار گیرند، آگاه نیست. از حقوقی که بر اساس اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی به آنها محول شده است آگاهی ندارد، بنابراین این عدم درک می‌تواند مانع از همکاری او با دادستانی یا دادگاه شود و بر اجرای صحیح عدالت تأثیر بگذارد (سالم، ۲۰۲۰: ۱۷۹).

پس از تبیین ماهیت شاهد و حمایت مورد تأیید قانون‌گذار کویت در حمایت از شاهد از طریق مبارزه با جرائمی که موجب شهادت کذب و جعلی می‌شود، در این بخش به بررسی مختصری از حمایت تقنینی از شاهد از منظر قوانین کیفری کشورهای اسلامی به شرح زیر می‌پردازیم.

شاهد تهدیدشده باید توسط مبادی حفاظت امنیتی و مراقبت و صیانت شود که تضمین می‌کند. او در معرض هیچ‌گونه تعرض یا تهدید ناشی از شهادتش در مراحل تحقیقات مقدماتی و دادرسی قرار نمی‌گیرد. شاهد به دلیل استحکام و اعتبار

شهادت در اثبات کیفری به دلیل اطلاعات وی از رفتار مجرمانه به قوه قضاییه در افشای حقیقت کمک می‌کند، نقش اساسی در جریان پرونده و صدور حکم قاطع دارد.

۲-۱. در حقوق مصر

در سال ۲۰۱۳، قانون حمایت از شاهدان برای اولین بار در مصر پس از تصویب در مجلس شورا وضع و منتشر شد. این مقرر که شامل ۱۰ ماده بود، نحوه تأمین امنیت شاهد تهدید شده را در یک دعوای قضایی که شهادت وی منجر به افشای جنایت می‌شود، توضیح می‌دهد. بر اساس ماده ۱ این مقرر، حفاظت امنیتی شامل خانواده شاهدان تهدید شده و بستگان درجه دو آنها می‌شود. ماده ۳ برای ورثه شاهد تهدید شده، حقی را در صورتی که مرگ وی در نتیجه تعرضی که در اثر شهادت وی علیه او رخ داده باشد تا زمانی که این شاهد به سیستم حفاظتی پایبند باشد، به رسمیت شناخته است. ماده ۴ تصریح می‌کند که اطلاعات شاهد تحت تهدید محرمانه است و نمی‌توان آن را افشا کرد، مگر در مواردی که قانون معین می‌کند (سالم، ۲۰۲۰: ۱۸۱).

۲-۲. در حقوق تونس

قانون‌گذار تونس موضوع حمایت از شاهد را در قانون خاصی وضع نکرده، اما در متون مختلف به‌طور اجمالی به این موضوع اشاره داشته است. در چارچوب مصوبه شماره ۱۲۰ سال ۲۰۱۱ در مورد مبارزه با فساد آمده است که در متن ماده ۱۱ آن تصریح شده که دولت باید در چارچوب سیاست خود برای مبارزه با فساد و تصویب اقداماتی برای حمایت از شاهد و افشاگران، حمایت و اعتماد لازم را فراهم نماید.^۱

۲-۳. در حقوق قطر

شاهد کسی است که در مورد جرمی اطلاعاتی دارد و آن را در اختیار دادسرا یا دادگاه صالح قرار می‌دهد و در اثبات وقوع جرم یا افشای عاملان آن مشارکت می‌کند، از جمله این افراد، مطلع، کارشناس، منبع خصوصی و ضابط قضایی برحسب اوضاع و احوال می‌باشند (ابوالوعینین، ۲۰۲۲: ۲۸). با این حال، قانون‌گذار قطری در قانون آیین دادرسی کیفری قطر، هیچ اقدامی را رویه‌ای را برای اختفای شاهد مشخص نکرده است.

۲-۴. در حقوق امارات

قانون‌گذار اماراتی با عنوان پیرامون شهادت و سوگند دروغ و امتناع از ادای شهادت در فصل سوم در متن ماده ۲۵۹ قانون عقوبات به این موضوع پرداخته است (النقبی، ۲۰۲۲: ۴۲۷) و مقرر خاص دیگری در این زمینه ندارد.

۲-۵. در حقوق اردن

قانون‌گذار اردنی در متن ماده ۲۰۸ قانون عقوبات خاطرنشان کرده، هر کس شخصی را به قصد اقرار به جرم یا اطلاع از آن تحت هر نوع شکنجه غیرمجاز قرار دهد، به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شود. شکنجه از نظر این ماده عبارت

۱. پیش‌نویس قانون حمایت از شاهدان منتشر شده در سایت پرتال وزارت دادگستری تاریخ نشر ۲۰۱۸/۱۷/۰۸.

است از هر عملی که منجر به درد شود یا عذاب شدید اعم از جسمی یا روحی که عمداً به منظور کسب اطلاعات یا اعتراف از او یا اعتراف از دیگری اعمال شود یا تعذیب او برای عملی که او یا شخص دیگری مرتکب شده یا مشکوک به ارتکاب آن یا ارباب این شخص است.^۱

۳. حمایت شکلی از شاهد

انواع جرائم تعرض به شاهد از خطرناک‌ترین جرائم برای عملکرد سیستم قضایی بین‌المللی است و وقوع آن معمولاً خسارات بزرگ و شدیدی را به همراه دارد که وسعت آن از شاهد به کل جامعه بین‌المللی توسعه می‌یابد. این مقوله همراه با از دست دادن حقیقتی خواهد بود که قرار است، توسط این شاهد فاش و اثبات شود و اطمینان حاصل شود که او به وظیفه خود در قبال عدالت عمل می‌کند. بنابراین، لزوماً اقدامات و تدابیر حمایتی و قانونی لازم را برای او ضروری می‌سازد، به‌ویژه هنگامی که شهادت او مربوط به جرائمی باشد که در حال وقوع هستند. در اینجا نوع تصمیم قضایی موضوع در دادگاه‌های کیفری، برای محافظت از شاهد و امثال او در برابر تعرضات جدی که در کمین آن است، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ارتباط تنگاتنگی بین حفاظت از شاهد و نیاز به مبارزه با جرائم جدی مانند تروریسم و فساد مالی و جرائم سازمان‌یافته وجود دارد، زیرا علاوه بر دشواری، نقش مهمی در کشف این جنایات و تسهیل تعقیب عاملان آن دارد. جمع‌آوری مدرک در این‌گونه جرائم و عدم حمایت قانونی برای شاهد و بزه‌دیدگان و کسانی که آن را گزارش می‌کنند، علاوه بر دیدگاه منفی مرتبط با مفهوم گزارش، ارائه شهادت در فرهنگ جامعه کویت به‌عنوان یک کشور اسلامی با مفاهیم خائن و دزد و فروشنده همراه می‌شود (غنام، ۲۰۱۷: ۳۲۵).

بین تصمیم ارجاع و توقف یا تعقیب دعوای کیفری تفاوت وجود دارد. در صورتی که قرار ارجاع، تصمیمی باشد که پس از خاتمه تحقیقات مقدماتی توسط دادستانی صادر می‌شود، پرونده کیفری از جمله کیفرخواست به دادگاه صالح ارجاع می‌شود. پس اگر دادستانی تشخیص دهد که شواهدی دال بر ارتکاب جرم توسط متهم دارد، تصمیم ارجاع خواهد گرفت (القرشی، ۲۰۲۲: ۳۵).

هر دولتی تدابیر مناسبی را اتخاذ خواهد کرد تا از شاهدانی که در دادرسی کیفری در رابطه با انواع جرائم شهادت می‌دهند و همچنین بستگان و نزدیکان آنها، در صورت اقتضا که مستلزم ارائه مدارک کافی است، حمایت قانونی مؤثر قبل و حین یا پس از شرکت وی در دادگاه فراهم گردد. در بخش دوم از مقاله به مقوله حمایت شکلی در رویه قضایی از شاهد قبل و بعد از دعوای کیفری می‌پردازیم.

۳-۱. حمایت از شاهد قبل از تشکیل پرونده کیفری

طرفین دعوای کیفری شاکی و مدعی علیه و بزه‌دیده برخوردار از حقوق شهروندی هستند و عمده قوانین، حقوق طرفین اصلی دعوای کیفری را به‌صراحت لحاظ نموده‌اند؛ لیکن شاهد به‌عنوان افراد اضافی در پرونده نیز نیازمند حمایت هستند که علاوه بر

وضع مقررات ماهوی، در قوانین شکلی نیز مستلزم ارائه روش اعمال و اجرای نوع حقوق مقرر ماهوی هستند. زیرا، نمی‌توان تصور کرد که حمایت از شاهد صرفاً با اعمال حمایت ماهوی از شاهد انجام شود. حمایت از شاهد محیط امنی را برای او فراهم می‌کند تا در آزادی کامل بدون هیچ‌گونه فشار یا تهدیدی شهادت دهد. بنابراین، در بسیاری از قوانین شکلی بر اساس تمایل شاهد به مبارزه با جرم و شناخت مرتکبین جنایات قانون‌گذاران مقررات حمایتی وضع کرده‌اند.

۳-۱-۱. مسئولیت و نقش پلیس در حمایت از شاهد

پلیس به‌عنوان یک مقام اجرایی مهم در کشور اولین ارگانی است که با آن تماس گرفته می‌شود. پلیس موظف است از شاهد محافظت کند که ضمن ادای شهادت، احساس راحتی و اطمینان خاطر کند. از آنجایی که پلیس به‌عنوان یک اداره امنیتی از متولیان حفظ نظم عمومی، امنیت عمومی آحاد جامعه، حفظ جان، آبرو، سرمایه‌های عمومی و خصوصی، تأمین آرامش و اطمینان خاطر است، بنابراین جوهره کنترل اداری در تمام نقاط کشور به شمار می‌رود. تأمین حفاظت و امنیت شاهد و بستگان و نزدیکان او هسته اصلی وظایف شکلی پلیس است.

امروزه در بسیاری از کشورهای جهان، پلیس قضایی اختصاص داده شده است که در همه امور پیرامون قوه قضائیه، دادگاه، شاهد، کارشناس و مطلع حضور و نقش بسزایی در برقراری امنیت قضایی دارد. تحت پوشش قرار دادن حمایت‌های شکلی و پیشگیرانه قانونی که برای پیشگیری از جرم برای پلیس تعیین شده است، تضمین حمایت از همه کسانی است که به نحوی در کشف جرم پلیس و مرجع قضایی را کمک می‌نمایند.

قانون‌گذار کویتی در آخرین مقرر خود، قانون شماره (۲) سال ۲۰۱۶ و آیین‌نامه اجرایی آن مقرر کرده است که «نزاهه» حمایت از افشاگران و شاهدان را مطابق با آنچه در بند ۴ ماده ۵ آن بیان شده تضمین می‌کند که شرایط و سازوکار و جوانب این حمایت به تفصیل در آیین‌نامه آمده است (عطیه، ۲۰۱۸: ۳۲۳). علاوه بر این، احدی از مقامات مسئول در کمیسیون مبارزه با فساد اداری (الدوری، ۲۰۲۰: ۱۱۱) تأیید می‌کند که گزارش از لحظه تماس با کمیسیون تا پایان مراحل آن، از محرمانگی کامل برخوردار است و ارائه‌کننده و شاهدان و کارشناسان آن از محرمانگی تعیین شده برخوردار هستند.

کمیسیون طی سال‌های گذشته گزارش‌های زیادی را رسیدگی کرده و محرمانه بودن افشاگران را نقض نکرده است، برای جلوگیری از هرگونه تفسیر یا توضیح نادرست در مورد این پرونده‌ها، این سازمان تأیید کرد که برخی از افشاگران گزارش‌های خود را از طریق یک بستر رسانه‌ای استاندارد یا الکترونیک ارسال کرده‌اند. لذا در خصوص افشای مشخصات آنها، در صورت بروز هرگونه تقصیر در حفظ محرمانگی عواقب پیش آمده متوجه خود آنها است و حتی در قبال این رفتار خود مسئولیت دارند. همچنین در این زمینه از هر کسی که گزارشی را به آن مرجع «نزاهه» ارائه می‌کند، سؤال می‌شود که آیا می‌خواهد گزارش خود را محرمانه نگه دارد یا نه؟ مطلع این تمایل را آزادانه و داوطلبانه امضا می‌کند و به محل احضار شده و در صورت تخلف مجازات قانونی خواهد داشت (بوراس، ۲۰۱۹: ۸۵).

در مقررات موضوعه ایران نیز آیین‌نامه اجرایی مصوب ۱۳۹۴ با رویکردی به پیشگیری وضعی، حضور گشت‌های منظم پلیس به صورت نمایان یا به نحو پنهانی از محل کار یا سکونت و مسیر تردد شاهد یا مطلع یا خانواده آنها را پیش‌بینی نموده است.

۳-۱-۲. ماهیت تشکیل پرونده جنایی

موضوع حمایت از شاهد از منظر قوانین ماهوی و شکلی در سیاست کیفری معاصر از اهمیت بالایی برخوردار است، چراکه شهادت شاهد در پرونده کیفری یکی از ارکان اساسی ادله اثبات است و لذا شاهد باید محفوظ باشد. شاهد چشم و گوش مرجع قضایی هستند و در جریان تحقیقات تأثیر بسزایی در تبریئه و محکومیت افراد داشته و به همین دلیل قانون‌گذار کیفری او را مشمول حمایت قرار داده است.

شهادت، نتیجه اجتناب‌ناپذیر آن چیزی است که در روح انسان شاهد می‌گذرد، مانند گفتن حقیقت و تحمل عواقب آن یا اجتناب از حقیقت و دوری از هر چیزی که ممکن است، غیرقابل تحمل باشد. رفتارها، در معرض بسیاری از وسوسه‌ها و سایر عوامل روانی و ... است.

قاضی تحقیق می‌تواند هر فردی را که برای استماع اظهارات او مفید می‌داند نزد خود احضار کند و هر کس که احضار می‌شود، باید حاضر شود و سوگند قانونی خود را به‌جا آورد و در محضر او شهادت دهد و قبل از آن نام، لقب، سن، وضعیت شغلی، محل سکونت، اینکه آیا او نسبت خونی یا خانوادگی دارد، نسب با یکی از مخالفان و رابطه کاری و اینکه آیا از کار افتاده یا از حقوق ملی خود محروم است یا خیر را اعلام نماید.

قاضی می‌تواند درباره شاهد نیز تحقیق کند و او را با شهود دیگر مواجه کند (المطیری، ۲۰۲۱: ۲۵) تشریفات جمع‌آوری دلیل، تشریفات اقامه دعوا محسوب نمی‌شود، بنابراین در صورت وجود محدودیت در طرح دعوا از قبیل درخواست و اجازه یا شکایت نیازی به وجود این محدودیت قبل از شروع این تشریفات نیست.^۱ این مقام همچنین به محض اینکه متوجه شود که افشاگر یا شاهد در معرض هرگونه فشار یا سوءاستفاده از سوی مافوق خود در نتیجه اطلاعات یا مستندات که او ارائه کرده قرار دارد یا احتمال آن وجود دارد، برای این شخص طبق چارچوب تعیین شده توسط قانون حمایت لازم را اتخاذ می‌نماید (الاسدی، ۲۰۱۷: ۱۰۲).

بنابراین، اقدامات پیشگیرانه برای حمایت از شاهد در این چارچوب قانونی، ایجاب می‌کند که همه در برخورد با آنچه در مورد آنها یا کارشان منتشر می‌شود، دقت لازم را داشته باشند و با استخراج اطلاعات از آنها، از تفسیر یا تحریف این اخبار به‌گونه‌ای که تأثیرگذار باشد، جلوگیری کنند. درواقع، این بدین معنا است که حمایت از شاهد در مقابل تعرضات فرد متهم، نوعی پیشگیری از وقوع جرائم است.

۲-۳. حمایت از شاهد پس از تشکیل پرونده

شکی نیست که جرائم تعرض به جریان دادرسی یکی از مهم‌ترین جرائم علیه نظام قضایی محسوب می‌شوند، زیرا این جرائم بر روند دادرسی تأثیر بسزایی دارند، خواه این اعمال بر شاهد تأثیر بگذارد تا از شهادت خود منصرف شده یا مفاد شهادت خود را تحریف نمایند یا بر قاضی تأثیر بگذارند؛ زیرا عدالت کیفری مستلزم جستجوی حقیقت و عدالت و عدم به خطر انداختن تمامیت جسمانی و معنوی، آزادی و حیثیت اشخاص و همچنین تضمین اجرای صحیح عدالت با عدم تأثیرگذاری بر قضات یا شاهد است (الشباب، ۲۰۲۰: ۱۷۹).

حمایت از شاهد به‌عنوان کاربرد عملی و واقعی چارچوب‌های حمایتی قانونی در مجموعه اقدامات واقعی انجام شده توسط سازمان پلیس برای تأمین امنیت و توفیر حمایت از شاهد، خارج از حیطه دادرسی و رویه‌های قضایی تعریف می‌شود. بارزترین مصادیق این نوع حمایت، اجرای دستور قضایی برای اختفاء هويت اعم از اختفای جزئی یا کامل یا انتقال تحت حفاظت پلیس به بازپرسی یا دادگاه و یا قرار دادن نگهبان لازم در محل سکونت یا اموال آنان یا تغییر محل سکونت یا نصب تجهیزات ایمنی در اماکن مسکونی و کاری از قبیل قفل‌ها و دزدگیرها و دوربین‌های فیلم‌برداری است (زغلول، ۲۰۱۷: ۱۶۵). در حقوق کیفری ایران نیز تشخیص نوع تدبیر اتخاذی در حمایت از شاهد به شرایط طرفین دعوا، شاهد، مطلع و سایر موارد از جمله میزان خطر، محل استماع شهادت، شرایط سنی و مزاجی شاهد یا مطلع بستگی دارد که تشخیص آن با مقام قضایی رسیدگی‌کننده است.

ماده ۶ آیین‌نامه در خصوص افشاء هويت شاهد مقرر می‌دارد: عدم مواجهه حضوری تنها نسبت به شخصی است که از جانب وی بیم خطر وجود دارد، مگر آنکه افشاء هويت شاهد یا مطلع موجب بیم خطر از جانب تمامی طرفین دعوا باشد که در این صورت از مواجهه حضوری با همه اطراف دعوا ممانعت می‌شود. البته قانون‌گذار ایرانی مقوله عدم افشای هويت را به اقربای شاهد نیز توسعه داده است. ماده ۹ آیین‌نامه فوق‌الذکر اذعان می‌دارد: عدم افشای اطلاعات، ناظر به تمامی مواردی است که موجب شناسایی شاهد یا مطلع یا خانواده وی اعم از هويت، مشخصات خانوادگی محل سکونت، اشتغال، یا نوع فعالیت یا هر امر دیگر می‌شود.

حتی فراتر از اختفای هويت شاهد، ماده ۱۲ آیین‌نامه اجرایی ۱۳۹۴ مقرر می‌دارد: مقام قضایی پس از تشخیص و اتخاذ تصمیم، به عدم افشای اطلاعات، مشخصات واقعی شاهد یا مطلع را بدون ثبت در پرونده به واحد مقرر در ماده ۲ این آیین‌نامه اعلام نموده و برگه‌ای با کد مخصوص دریافت می‌دارد که در تمامی اوراق بازجویی و صورت‌جلسات، این مشخصات ذکر خواهد شد. احضار چنین شاهد و مطلعی با دستور مقام قضایی صرفاً از سوی واحد مذکور و از طریق ضابطانی که برای این امر اختصاص خواهند یافت صورت می‌گیرد.

۱-۲-۳. چارچوب مقررات شکلی کویت

هنگامی که شاهد شهادت خود را تکمیل کرد، رویه قانونی مندرج در قوانین آیین دادرسی همان‌طور که در قانون شماره ۲ در سال ۲۰۱۶ بیان شده است، حمایت قانونی لازم او را تحت شمول خود قرار می‌دهد. در این چارچوب شکلی قانونی،

قانون‌گذار در ماده (۵) همین قانون در بند چهارم خود مقرر داشته است: گزارش از لحظه تماس با مرجع تا پایان مراحل آن، از محرمانه بودن کامل برخوردار است و ارائه دهنده، شاهد و کارشناسان آن از محرمانگی مقرر برخوردارند.

مدعی‌العموم باید همواره از طرح سؤال از شاهد که مربوط به پرونده نیست یا به نحوی برای دیگران توهین‌آمیز باشد، خودداری کند و شاهد را از هر اقدام و اظهار یا اشاره‌ای که منجر به تشویش افکار یا ارباب او می‌شود، بازدارد. یعنی، تهدید نکردن یا ارباب او (به هر وسیله‌ای که برای تحت فشار قرار دادن یا ارباب او به کار گرفته نشود و تحت اجبار اخلاقی یا مادی قرار ندادن) (السولیه، ۲۰۰۷: ۲۶۷).

با نگاهی به قوانین و مقررات اصداری قانون‌گذار کویت متوجه می‌شویم که قوانین کویت دارای مزیت مدرن‌سازی و تخصیص حمایت کیفری بیشتر از شاهد و بستگان آنها از طریق متون قانونی صریح است.

۳-۲-۲. چارچوب مقررات شکلی ایران

قانون‌گذار ایرانی در راستای تضمین حمایت از شاهد اقدام به تشکیل واحد حمایت نموده است. برابر ماده ۲، در هر حوزه قضایی واحدی به‌عنوان «واحد حمایت از امنیت شهود و مطلعان» زیر نظر رئیس آن حوزه قضایی برای انجام امور مقرر در این آیین‌نامه ایجاد می‌شود.

تبصره - در صورت نیاز و به تشخیص رئیس کل دادگستری استان، در واحد حمایت از امنیت شاهد و مطلعان، دفتری به نام «دفتر تأمین امنیت شهود و مطلعان» تأسیس خواهد شد تا با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط انجام وظیفه نماید.

همچنین ماده ۱۷ مقرر فوق اذعان می‌دارد: واحد مقرر ماده ۲ این آیین‌نامه باید تدابیر لازم را با همکاری مرکز حفاظت اطلاعات قوه قضاییه و ضابطان دادگستری به‌منظور پیشگیری از بروز خطر جانی و حیثیتی و مالی علیه شاهد یا مطلع یا خانواده وی و تأمین امنیت وی اتخاذ نماید.

۴. حمایت شکلی در قوانین برخی کشورهای اسلامی

۴-۱. در قوانین تونس

با استناد به قانون مبارزه با تروریسم و جلوگیری از پولشویی، متن ماده ۷۱ آن مقرر می‌دارد، دولت باید اقدامات شکلی را برای حمایت از شاهد و افشاگران و همچنین اعضای خانواده آنها پس از ادای شهادت در دادگاه در پرونده‌های جنایی و جنحه اتخاذ کند.^۱ این بدان معنا است که قانون‌گذار تونس حمایت پیشگیرانه شکلی را برای شاهد در پرونده‌های موجود در دادگاه در حمایت کیفری از شاهد پس از تشکیل پرونده کیفری اتخاذ کرده است.

۴-۲. در قوانین الجزایر

قانون‌گذار الجزایری در قسمت دوم فصل ۶ کتاب اول از قانون اجرائیات جنایی با عنوان: «حمایت از شهود و مخبران و قربانیان» طی ۱۰ ماده قانونی به حمایت قانونی و شکلی از شاهد پرداخته است. ماده ۶۵ مکرر ۱۹ همین قانون مقرر می‌دارد: «شهود و کارشناسان می‌توانند از یک یا چند مورد از اقدامات حفاظتی غیرشکلی یا شکلی مقرر در این فصل بهره‌مند شوند،

در صورتی که جان یا ایمنی بدنی آنها یا اعضای خانواده یا بستگان‌شان یا منافع اساسی آنها در معرض خطر قرار گیرد. تهدید جدی، به دلیل اطلاعاتی که می‌توانند در اختیار مرجع قضایی قرار دهند که برای افشای حقیقت در موارد جنایت سازمان یافته، تروریسم یا فساد ضروری است.» (بوراس، ۲۰۱۹: ۹۱). این همان چیزی است که قانون‌گذار کویتی در مورد شمول شاهد دارای حمایت شکلی قبل و بعد از شهادت آنها در برابر دادستانی عمومی و محاکم بیان کرده است.

۳-۴. در قوانین بحرین

در قوانین بحرین نیز رویکردی حمایتی نسبت به شاهد و سایر مرتب‌ترین به دعوی کیفری اتخاذ شده است. این امر حول محور پنهان کردن هویت شاهد، چه از طریق پنهان کردن اطلاعات مربوط به هویت آنها، چه از طریق پنهان کردن اطلاعات مربوط به محل سکونت آنها است؛ زیرا قانون آیین دادرسی کیفری بحرین افشای هرگونه اطلاعات مربوط به هویت و محل نگهداری افرادی را که شاهدانی هستند که باید محافظت شوند. همچنین، محدودیت‌هایی را برای گردش این اطلاعات در اظهارات شاهد در محضر دادگاه ایجاد می‌کند (الحدیثی، ۲۰۱۳: ۲۷۸).

محقق بر این باور است که با تحقیق در قوانین کیفری کشورهای اسلامی فوق‌الذکر در می‌یابیم که همه آنها پس از طرح دعوی کیفری برای شاهد، حمایت کیفری شکلی را تضمین می‌کنند و همچنین این قوانین، حمایت کیفری را قبل و در حین شروع دعوی کیفری قبل از شروع دادرسی در محضر دادستان نیز تضمین می‌کنند.

ما امیدواریم که قانون‌گذار کیفری کویت تمهیدات قانونی بیشتری برای مقابله و مبارزه با تهدید شاهد در هنگام شهادت در پرونده‌های جنایی و تضمین حمایت از آنها وضع کند. در همین راستا مقنن در ماده ۴۰ ق.آ.د.ک، ضابطان را از افشاء اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت شاهد و مطلعان، جز در موارد قانونی، ممنوع کرده است و در ماده ۶۳ ق.آ.د.ک برای تخلف از مقررات آن، ۳ ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی تعیین نموده است. علاوه بر این ماده، قانون‌گذار در بند ب ماده ۲۱۱ ق.آ.د.ک، عدم افشاء اطلاعات مربوط به هویت، مشخصات خانوادگی و محل سکونت یا فعالیت شاهد یا مطلع را از جمله تدابیر لازم در جهت حمایت از شاهد یا مطلع دانسته است که بیم خطر جانی و مالی و حیثیتی بر وی می‌رود.

در صورت تشخیص مقام قضایی مبنی بر وجود خطر و اتخاذ تصمیم به عدم افشاء اطلاعات شاهد طبق ماده ۲۱۴ ق.آ.د.ک، حمایت از امنیت شاهد می‌طلبد تا این تصمیم مطلق بوده و اطلاعات مزبور برای هیچ شخصی اعم از شاکی یا متهم یا وکیل آنها یا سایر افراد قابل دسترسی نباشد.

نتیجه‌گیری

موضوع حمایت از شاهد در قوانین کیفری، به‌ویژه قبل و حین و پس از حضور در دادرسی کیفری برای شهادت، یکی از موضوعات مهم مرتبط با سیاست جنایی است. جنبه حائز اهمیت آن نیز برای اطمینان از این است که شاهدان در برابر هرگونه تهدید، اجبار یا تجاوز محافظت می‌شوند؛ به طوری که صحبت در مورد آن با توسعه مفهوم جرم مرتبط است که دیگر به

مرزهای ملی کشورها محدود نشده، بلکه از آنها فراتر رفته و فرامرزی شده و به جرائم سازمان یافته و جرائم قاچاق انسان و گاه به جرائم فساد مالی و اداری مرتبط بوده است.

گزارش جرائم سنگین و شهادت علیه مرتکبین آنها کمک به نهاد عدالت کیفری در اثبات جرائم و محکومیت مرتکبین آنها است. با توجه به جدیت مرتکبان این جرائم و ارباب شاهد که نقش مهمی در مقابله و مهار آنها دارد. ممکن است، شاهدان در معرض تهدید، انتقام، قتل و سوءاستفاده قرار گیرند که تشویق آنها به همکاری با نهاد عدالت کیفری به منظور محدود کردن و کاهش گسترش این جرائم مستلزم تقنین است.

سیاست تقنینی کشور کویت حاکی از تضمین حمایت بایسته از شاهد، مطلع، بستگان و وابستگان ایشان در مراحل تحقیقات مقدماتی و دادرسی و پسا دادرسی است که در هر دو نوع ماهوی و شکلی در سیاست جنایی مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است.

هرچند تحولات قانونی در حقوق ایران به ویژه قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و آیین نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴ گام‌های مثبتی در زمینه حمایت از شاهد برداشته است، ولی تا نیل به حمایتی جامع و فراگیر و کارآمد فاصله زیادی وجود دارد. بر این اساس موارد و نکات ذیل در تطبیق دو نظام حقوقی دارای اهمیت است.

مقررات حقوقی روشن مبنی بر حمایت‌های لازم از شاهد، امری مقدماتی و لازم است. ولی، برای اینکه این فرآیند تکمیل گردد، تأمین دو خواسته مهم است. از یک سو باید در این قوانین به صورت شفاف و با ذکر تمامی جزئیات و با ضمانت اجراهای مناسب، جنبه‌های مختلف حمایت تبیین گردد. بر این اساس شأن قوانین کیفری هر دو کشور کویت و ایران از حیث ضمانت اجرا چندان پیشرفته نبوده و به نظر می‌رسد که جنبه ارشادی دارند.

مناف

فارسى و عربى

- أءمء ءالء على أبو البوعفنن؁ (٢٠٢٢). «ءمافه الشهوء فى القضافا العنائفه فى ظل القانون القطرى والاتفاقفا ءءولفه»؁ رساله مافسفر فى القانون العام؁ ءامعه قطر؁ كلفه القانون.
- أءمء فوسف السولفه؁ (٢٠٠٧). *العمافه العنائفه والأمنفه للشاهء الإسكندرفه*؁ ءارالفكر العامعى للنشر؁ العءء ١٩.
- فباء هارون ءءورى؁ (٢٠٢٠). *الآلفاف العنائفه المسءءءه لمكافءه ءرائم الفساد: ءراسه مقارنه عمان*؁ ءار الأفام للنشر و الفوزفع؁ الطبعة الأولى.
- فمان على سالم؁ (٢٠٢٠). «ءءابفر ءمافه الشهوء فى الأنظمة العنائفه ءءولفه المعاصره: نظام روما الأساسى نموءجاً»؁ لفبفا؁ مءله المءءار للعلوم الإنسانفه؁ العءء ٣٨.
- ءركى عبء الله القرشف؁ (٢٠٢٢). «فءاله ءءوى العنائفه من سلطه الفءقق فلى قضاء العكم فى الففرع القطرى: ءراسه مقارنه» رساله مافسفر؁ قطر؁ كلفه القانون؁ ءامعه قطر.
- راشد مءمء ءمء المرى؁ (٢٠٢٢). «ضروره الاسءعانه بالفبفر الإلكءرونى أمام المءاكم العنائفه ءراسه فءلفلفه المنصوره»؁ المءله العلمفه؁ ففهناف الأشرف - ءقهلفه.
- سعبء عبء الله النقبى؁ عبء الإله الفوائسه؁ (٢٠٢٢). «اسءءءام فءنفه الاتصال عن بعء فى ءمافه الشهوء: ءراسه فءلفلفه فى الففرع الإماراتى الإمارات»؁ مءله ءامعه الشارقه للعلوم القانونفه؁ المءلء ١٩؁ العءء ٣.
- طارق أءمء زعلول؁ (٢٠١٧). «العمافه الإءرائفه للمءنى علفهم و الشهوء و المبلغفن»؁ مءله كلفه العءوق ءامعه عفن شمس؁ المءلء العءء الأول؁ العءء الأول؁ السنه ٥٩.
- طافل الشباب؁ (٢٠٢٢). «شبكة الفواصل الإءتماعى و أءرها على ءسن سفر العءاله العنائفه فى الففرع الأرفنى واقع وافاق»؁ مءله علوم الففرعه و القانون؁ المءلء ٤٧. العءء ٤.
- عزمى عبء الفءء عطفه؁ (٢٠١٨). *قواعد الفنففء العءبرى فى قانون المرافعات الكوفى*؁ الكوفى ءءاب الأولى الطبعة الرابعه مؤسسه ءار الكءب.
- عمر فءرى ءءفشف؁ (٢٠٢٣). «ءمافه الشهوء فى قانون الإءراءاف العنائفه البءرفنى - ءراسه مقارنه بءء منشور»؁ بمءلة العلوم القانونفه / كلفه القانون؁ ءامعه بعءاء؁ المءلء ٢٣؁ العءء الفانى.
- عنام مءمء عنام؁ (٢٠١٧). *الوفبفر فى شرح قانون الإءراءاف العنائفه القطرى*؁ قطر؁ الطبعة الأولى؁ منشورات ءامعه قطر.
- لفنا مءمء مءعب الاسءى؁ (٢٠١٧). «ءور الففرعاف العنائفه فى العء من الإءءام عن آءاف الشهاده ءراسه مقارنه» رساله ءكءوراه؁ كلفه العءوق ءامعه الفهرفن.
- مشارى العففان و ءسفن بوعركى؁ (٢٠١٧). *الوسفط فى قانون الإءراءاف والمءاكماف العنائفه الكوفى*؁ الكوفى؁ العءء الأول؁ الطبعة الفانىه.
- مشارى عابض ءموء المظفرى؁ (٢٠٢١). «الإءباف فى ءرائم فءنفه المعلوماف فى ضوء الففرع الكوفى: ءراسه مقارنه الكوفى»؁ المءله ءءولفه فى العلوم القانونفه و المعلومافه المءلء ٤؁ العءء ١.

مصطفی مجدی هرجه، (۲۰۲۳). *شهادة الشهود في القانون الكويتي*، الكويت، دار محمود للنشر والتوزيع.
منیر بوراس، (۲۰۱۹). «الحماية الجزائية للشهود والخبراء في التشريع الجزائري»، مجلة آفاق علمية، المجلد ۱۱، العدد ۴.
نجاتی السيد أحمد السند، (۱۹۹۸). *مبادئ الإجراءات الجنائية في التشريع المصري، جامعه الزقازيق، الجزء الأول*، دار النهضة العربية والنشر، الطبعة الأولى، المجلات والدوريات.

قوانین و مقررات

آیین اجرایی حمایت از شهود و مطلعان مصوب ۱۳۹۴.
القانون التونسي رقم (۱) لسنة ۲۰۲۲ بشأن حماية المعجنى عليهم و الشهود ومن في حكمهم (المواد من ۱۵ - ۲۳).
قانون العقوبات الأردني، قانون العقوبات رقم (۱۶) لسنة ۱۹۶۰.
قانون آیین دادرسی کیفری ایران مصوب ۱۳۹۲.
القانون رقم ۲ لسنة ۲۰۱۶ ولائحته التنفيذية و التعليق عليه، منشورات جريدة نزهة الإلكترونية بالكويت، و أشارت في هذا العدد إلى أن: «نزاهة»: بالنسبة لجميع البلاغات تتمتع بالسريه... و افصح المبلغين عنها أمر يخصهم، عدد الأربعاء ۳۰ ديسمبر ۲۰۲۰.
القانون رقم ۳ لسنة ۲۰۱۶ و لائحته التنفيذية، إن «نزاهة» تضمن حماية المبلغين والشهود وفق ما جاء بنص المادة ۵ بند ۴ من قانون إنشائها، وما جاء تفصيلاً لأحوال وآلية و أوجه تلك الحماية في اللائحة التنفيذية.
القانون رقم ۳۸ لسنة ۱۹۸۰ بإصدار قانون المرافعات المدنية والتجارية الكويتي و شملته عدت تعديلات آخرها التعديل الذي تم عام ۲۰۰۷ أنظر المواد ۱۳۶ إلى ۱۳۹.
القانون رقم ۳۹ لسنة ۱۹۸۰ بإصدار قانون الإثبات الكويتي في المسائل المدنية والتجارية.
القانون رقم ۳۹ لسنة ۱۹۸۰، شهادة الشهود المواد من (۳۹ - ۵۱) المادة ۳۹.
قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲.